

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קפ"ז

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות לנופש וטיולים (א')

נושאי השיעור:

צימר ללא מזוזה. ביקור באתרים מחללי שבת. אתרים מחללי שבת לעומת אתרים עם בעיות של צניעות. מעבר בין שתי נשים. מתי והיכן אומרים תפלת הדרך. להוציא ידי חובה בתפלת הדרך. שכיבה פרקן. בגדים ואוכל תחת הראש. טיול גיפים לנשים עם נהג. ברכת המזון בנסיעה – לנהג ולנוסעים. אופן הגיית פסוק "ואכלת ושבעת וברכת". קניית פירות וירקות ממקומות שכשירותם אינה ידועה. כיצד ינהג כאשר אין מים לנטילת ידים. תחיבת פתקים בכותל. ברכת הים.

צימר ללא מזוזה

א. שאלה: אדם שהולך לצימר ורואה שאין שם מזוזה, האם מותר לו ללון בצימר?
תשובת הרב: מותר.
לכאורה היה מקום לאסור כשמדובר בארץ ישראל, שהרי מבואר בשלחן ערוך (יו"ד סי' רפ"ו סכ"ב), שאדם השוכר בית בחו"ל, שלושים יום פטור מלקבוע מזוזה ורק לאחר מכן חייב. אבל בארץ ישראל חייב במזוזה תיכף ומיד, משום מצות ישוב ארץ ישראל¹. ולכאורה גם כאן, תיכף כשנכנס חייב במזוזה.

אבל יש הלכה נוספת (בש"ע שם), שהדר בפונדק פטור ממזוזה כל שלושים יום.
ונבאר: פונדק הוא כעין בית מלון שלנו, מקום עראי, מקום שאין האנשים נמצאים שם כדי לגור אלא לנים בו העוברים ושבים (עי' רש"י במנחות מד.). זה לא כמו שכירות בית, שבדרך כלל שוכרים לתקופה ארוכה, ולכן מיד בשעה שנכנס לשם חייב במזוזה.
ולכן למעשה, כיון שצימר אינו מיועד למגורים אלא רק לשהות ולינה קצרה, יש לו דין של פונדק ואינו חייב במזוזה.

¹ יוצא ממנה ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזוזה, ונמצאת ארץ ישראל מיושבת.

¹ פירש רש"י (מנחות מ"ד ע"א), כיון שאחר שקבעה אסור ליטלה אפילו יוצא ממנה, הלכך בקושי יוצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת. ואפילו

כמובן שטוב לקבוע שם מזוזה וכך נוהגים בדרך כלל בעלי הצימרים. אבל מכל מקום אדם שנקלע לצימר ללא מזוזה רשאי ללון בו.

בית קבע ללא מזוזה ימים ספורים

אגב, אנשים רבים נכנסים לגור בבית קבע קודם שקבעו מזוזה, וזאת מפני שרוצים לאחר זמן מה לעשות חנוכת בית ולקבוע מזוזות במעמד חנוכת הבית.

אבל למעשה אין לעשות כן, ויש בזה ביטול מצות עשה מן התורה. ואפילו יש להם מזוזה בפתח הבית ורק בשאר החדרים אין מזוזות, אינם נפטרים ממצות מזוזה, אלא חייב לקבוע בכל חדר וחדר מזוזה (וע"ע בדרכי משה יו"ד סימן רפו סק"ד). ולכן צריך לקבוע את המזוזה בו ביום שנכנס לביתו החדש ומכניס את חפציו לתוכו, ואין לדחות את קביעת המזוזה לטקס חנוכת הבית.²

ביקור באתרים מחללי שבת

ב. שאלה: האם מותר לבקר באתרים מחללי שבת?

תשובת הרב: נכון להמנע.

יש לציין שאין כאן איסור לפני עיור לא תתן מכשול. משום שנאמר בגמרא (ע"ז ו.ו) שעוברים על האיסור דוקא "כי קאי בתרי עברי דנהרא", והיינו שאין עוברים אלא כאשר אין האיסור יכול להתבצע אלא בסיועו. ובנידון שלנו אנשים רבים חילוניים מבקרים במקום והעסק מתקיים מכספם. ואמנם לכאורה יש כאן איסור דרבנן משום מסייע ביד עוברי עבירה.

אולם באמת אין כאן איסור מעיקר הדין, כיון שהאיסור הוא לסייע לו לעבור עבירה, אבל באופן שהאתר עושה את העבודה ביום שבת, והאדם מבקר ביום חול. אינו גורם לו לעבור עבירה. ולכן מדינא מותר, אלא אם כן יש אפשרות סבירה שאם לא יבקר שם לא יחללו שם את השבת. (ולכן נכון מאד שיתאגדו שומרי השבת ויכריזו בצורה ברורה

² אה"ב. ומי שאירע לו כן שאין לו מזוזה בבית החדש, וחפץ לישון בדירה, יכול להפקיר את הדירה, ואז אין הדירה חייבת במזוזה (עי' בגמ' שבת דף קל"א ריש ע"ב, ובידו להפקירן), ומותר לישן בתוכה. יצחק מאזוז ס"ט.

שלא לבקר במקומות כאלו, ועל ידי כך יימנעו מחילול שבת).

ומכל מקום אם יש לפניו שני אתרים, האחד שומר שבת והאתר השני אינו שומר שבת, מצוה על האדם ללכת לאתר ששומר שבת.

ויש מצוה לחזק את שומרי המצוות, וכפי שמצינו בכמה דברים בתורה: כתוב בתורה "לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה" (דברים י"ד כ"א). ודאי שאין כוונת הפסוק על גר צדק, וכי יעלה על הדעת שגר צדק יהיה מותר באכילת נבלה? הרי הוא כיהודי לכל דבר. אלא מדובר כאן על גר תושב, דהיינו גוי ששומר שבע מצוות בני נח, והתורה ציוותה לתת לו את בשר הנבלה.

והתורה ממשיכה: "או מכור לנכרי". כלומר, אם יש גוי שאינו שומר שבע מצוות בני נח – תמכור לו את בשר הנבלה.

הגמרא (פסחים כא:) מבארת שאם יש לפניך שתי אפשרויות, או לתת את הבשר הזה לגר תושב (גוי ששומר שבע מצוות בני נח שמותר לו להתיישב בארץ ישראל) והוא רוצה את זה בחינם, ומאידך יש לך אפשרות למכור את זה לגוי נוצרי שעובד עבודה זרה, והוא מוכן לשלם על זה, הדין הוא שעדיף לתת לגר תושב בחינם מאשר למכור לגוי שאינו שומר שבע מצוות.

דוגמא נוספת: כתוב בתורה "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (שמות כ"ב כ"ד), ודרשו בגמרא (ב"מ ע"א.) עמי ונכרי – עמי קודם. ומקשה הגמרא "פשיטא", ומתרצת הגמרא שאת ההלוואה ליהודי אתה עושה בחינם, שהרי אסור לך לקחת ממנו ריבית, ולעומתו הגוי מבקש ממך שתלוה לו בריבית, וכמו שאמרה התורה "לנכרי תשיך", שמותר להלוות לגוי בריבית. ואומרת הגמרא שגם במצב כזה יש להלוות ליהודי שאינך מרוויח מההלוואה הזו כסף, על פני ההלוואה לגוי שאתה מרוויח ממנה.

למדנו מכאן שיש עדיפות לפרנס אדם ששומר תורה ומצוות

מלפרנס אדם שאינו שומר, שהרי אפילו בגוים ראינו

שהתורה העדיפה שניתן לגוי ששומר מאשר לגוי שאינו שומר.

ולכן אין ספק, שכאשר יש לאדם שני אתרים, האחד שומר שבת והאחר השני אינו שומר שבת, עליו להעדיף את האתר ששומר שבת גם אם הוא קצת יותר יקר.

אבל כאשר אין בנמצא אתר כזה, לדוגמא אדם שרוצה ללכת לגן חיות, ולצערנו הרב כל גני החיות מחללים שבת, האם אסור ללכת לגן חיות?

התשובה: מותר ללכת אפילו שבגן החיות מחללים שבת, כיון שאין כאן רק העדפה בעלמא, של אתר שומר שבת על פני אתר אחר שאינו שומר שבת. אלא יצטרך האדם להמנע לגמרי, ולפיכך מעיקר הדין מותר.

ומכל מקום מרן ראש הישיבה שליט"א אמר שהיות ובזמן הזה מחללי השבת הרימו ראשם וישנם שמנופפים ומתגאים בפתיחת האתרים שבעה ימים בשבוע, נכון יותר ויותר להחמיר שלא ללכת למקומות שמחללים שבת. וזה יהיה כמחאה וכזעקה, שבזה שאיננו הולכים לאתרים כאלה אנחנו מוחים במחללי השבת, ומגבירים את הכח של בעלי העסקים ששומרים שבת.

אתרים מחללי שבת לעומת אתרים עם בעיות של קדושה ג. שאלה: יש מקומות שאמנם מחללים שבת אך אין שם בעיות של פריצות, ולעומת זאת ישנם אתרים שאין בהם חילולי שבת אך יש בהם בעיות של צניעות, להיכן עדיף ללכת?

תשובת הרב: הנכון להמנע משניהם. ואם אין ברירה, בכל אופן אין ללכת למקום שיש בו חוסר צניעות.

ביארנו קודם שמעיקר הדין אין איסור ללכת למקומות שמחללים שבת, כי אין בזה איסור מסייע בידי עוברי עבירה, אלא יש בזה מצוה לסייע ולחזק את ידי שומרי השבת.

מכל מקום כיון שיש במקום השומר שבת בעיה של צניעות, הדבר יותר חמור מהבעיה של חילול שבת.

הבעיה של צניעות היא בעיה הלכתית גמורה, ותמיד עלינו לבדוק את הבעיות הקטנות כנגד הבעיות הגדולות. אדם

שהולך למקומות שיש שם מראות אסורים, כבר באותה שעה הוא עובר עבירה, ומי יודע לאן זה יכול להגיע, שיכול לטמטם את ליבו ואת לב בניו ומשפחתו עוד תקופה ארוכה לאחר מכן.

ולכן למעשה, בכל אופן אין ללכת למקומות שיש בהם בעיה של חוסר צניעות.

מעבר בין שתי נשים

ד. שאלה: מה ניתן לעשות כאשר אדם עובר ברחוב ומשני צדי המעבר יושבות נשים ועליו לעבור ביניהן, ואין לו אפשרות אחרת, כיצד ינהג?

תשובת הרב: בגמרא (פסחים קיא.) תנו רבנן: שלשה אין ממצעין ואין מתמצעין. (כלומר, ישנם שלשה דברים שאסור לאדם לעבור ביניהם, וכן אסור שיעברו בין שני בני אדם). ואלו הן: דקל, כלב ואשה, ויש אומרים אף הנחש.

באמת בדקל אנשים רבים אינם מקפידים כלל, ועוברים בצורה חופשית בין שני דקלים, או שלפעמים שני חברים הולכים בדרך ורואים דקל והם מתפצלים – אחד הולך מימין הדקל ואחד משמאלו, ובאמת הוא כלול בדברי הגמרא שאין ממצעין ואין מתמצעין, ולכאורה יש להזהר בזה. (ועי' בס' בירור הלכה זילבר ח"ד עמ' תסח, שהביא מהחזון איש שהכניסה לביתו היתה דרך שני דקלים, ושאלוהו מדוע אינו מקפיד, והשיב כי בענינים הסגוליים שבגמרא אם אין קבלה ומנהג להקפיד, לא קפדינו. וע"ע בקובץ מבית לוי יו"ד עמ' קט אות ח').

בהמשך הגמרא מדובר על שתי נשים שעומדות אחת מול השניה בצדי הדרך, (אף שהן רחוקות זו מזו), והנשים המכשפות היו עושות את הדבר הזה. וכאשר אדם רואה שתי נשים עומדות כך עליו ללכת מן הצדדים (ולא לעבור ביניהן), ואם אינו יכול שלא לעבור ביניהן אמרו בגמרא שיאחז ביד חברו ויעברו יחד ביניהן.

הפתרון הזה מועיל בין אם שתי הנשים הולכות, עומדות או יושבות. אם אתה נמצא יחד עם מישהו, תאחז לו בידו ותעברו יחד. כך למעשה האדם לא עובר בין שתי נשים,

אלא מצדו האחד אמנם יש אשה, אבל מצדו השני עומד איש ואין בזה חשש (בא"ח ש"ב פ' פנחס סי"ז).

אם האדם הולך יחידי ואין לו חבר שיאחז בו, יש נוהגים שלוקחים ספר בידם. אבל אין לזה מקור ברור בפוסקים הקדמונים, אלא קולא שהיקלו בדור האחרון. (ועי' בשו"ת מקור נאמן ח"ג (סימן אלף וק') שרק בשעת הדחק כתב להקל באחיזת ספר).

אבל בגמרא מובא פתרון אחר. הגמרא שואלת מה יעשה אדם אם התמצעו, כלומר כאשר אדם וחברו ישבו ודיברו ואשה עברה ביניהם, מה יעשו?

הגמרא מביאה שני פתרונות. או שיאמר פסוק שמתחיל ב"א-ל" ומסתיים ב"א-ל", או שמתחיל ב"לא" ומסתיים ב"לא".

מה כוונת הגמרא? כתוב בתורה בפרשת בלק (במדבר כג כב-כג): "אל מוציא ממצרים כתועפות ראם לו, כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל". והפסוק שמתחיל בתיבת לא ומסתיים בתיבת לא: "לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, ההוא אמר ולא יעשה ודיבר ולא יקימנה" (שם יט). אדם יכול לומר או את הפסוק הראשון או את השני ובזה יינצל מהאיסור. זו סגולה פשוטה וקלה, ואינה המצאה בעלמא אלא היא מפורשת בגמרא. לפיכך ישנן האדם בעל פה את אחד מהפסוקים הנ"ל, ויאמר בכל פעם שמזדמן לו מקרה כזה, כי הוא מצוי מאד.

מתי והיכן אומרים תפלת הדרך

ה. שאלה: האם בכל נסיעה שאדם נוסע מחוץ לעיר צריך לומר "תפלת הדרך"? ובאיזה חלק של הנסיעה צריך לאומרה? והאם נאמרת בשם ומלכות?

תשובת הרב: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קי ס"ז), שיאמר תפלת הדרך רק אם הולך בדרך מהלך פרסה (שהוא ארבע ק"מ, וזה שיעור זמן 72 דקות).

ומכל מקום מחמת שדעת הרשב"א ועוד ראשונים שגם בפחות משיעור פרסה יש לומר תפלת הדרך, לפיכך אף אם הולך בפחות מפרסה (כלומר פחות משיעור 72 דקות), יאמר תפלת הדרך ללא שם ומלכות.

ולכן למעשה, אם נוסע בשיעור זמן של 72 דקות – חובה לומר תפלת הדרך, אבל אם נוסע בפחות מכאן – ראוי לומר תפלת הדרך ללא שם ומלכות.

"שיעור פרסה" נמדד לפי זמן ולא לפי המרחק ואורך הדרך, ולכן גם היום שנוסעים במכונית ולא ברגל או על חמורים, ויש הבדל גדול מאד בזמן ההגעה, אין חיוב לומר תפלת הדרך במרחק ואורך דרך של פרסה, אלא רק בשיעור הזמן של מהלך פרסה. והוא הדין לברכת הגומל. וכך המנהג שמשערים שיעור פרסה לפי זמן הנסיעה, ולא לפי המרחק ואורך הדרך (שו"ת יביע אומר ח"א סימן יג, ברכת ה' ח"ד פ"ו הערה סד, ושו"ת עמק יהושע ח"א סימן מ'. וע"ע לגיסי הרה"ג רבי רזיאל הכהן בשו"ת מחקרי ארץ ח"ג סימן י').

אימתי אומרים תפלת הדרך

מתי צריך לומר את תפלת הדרך? כתב מרן בשלחן ערוך (שם) שאומר תפלת הדרך אחר שהחזיק בדרך. ויש לשים לב שלא לומר את תפלת הדרך בתוך העיר. יש אנשים שרוצים לנוח, אין להם סבלנות להמתין עד שהאוטובוס יצא מהעיר, והם אומרים את תפלת הדרך מיד כשנכנסים לאוטובוס ולאחר מכן נרדמים. אבל בשו"ת באר שבע (סימן מה) כתב שרק לאחר שיצא מהעיר יאמר את תפלת הדרך. וכן פסקו במגן אברהם (ס"ק יג) ובמשנה ברורה (ס"ק כט). ולכתחלה אין לברך אלא אחר שיצא מעבורה של עיר, דהיינו מעט יותר משבעים אמה (כשלישים וחמשה מטרים) אחר סוף העיר.

לגבי שם ומלכות – מרן הגר"ע יוסף וכן בברכת ה' (ח"ד פ"ז הערה כה) מורים שאם הדרך יותר משבעים ושתיים דקות, יש לומר את תפלת הדרך עם שם ומלכות.

ומרן ראש הישיבה בספרו "השיעור" (עמ' א' בית נאמן גליון א' אות ב'. וע"ע בתשובה שנדפסה בשו"ת ברכת יהודה ח"ז סימן יט. ובבית נאמן גליון סט ובתשובה בשו"ת דברי דוד טהרני) כתב, מנהגנו כדעת הרב משנה ברורה (סימן קי סק"ל), שאם יש ישובים באמצע הדרך ואין 72 דקות רצופות בלי ישובים באמצע, אומרים את תפלת הדרך ללא חתימה בשם ומלכות, וכדעת הרמב"ם (פ"י מהלכות תפלה

הכ"ה) והגאון פרי חדש (סימן קו אות ד) שאומרים תפלת הדרך ללא שם ומלכות. (וחותם ברוך אתה השם שומע תפלה, ואינו מזכיר שם אדנות).

להוציא ידי חובה בתפלת הדרך

ו. **שאלה:** האם ניתן שאדם אחד יאמר תפלת הדרך ויוציא את כולם ידי חובה?

תשובה: מבואר בשלחן ערוך (סימן קכד ס"א ובמגן אברהם שם) שבתפלת שמונה עשרה וכן תפלת מוסף וכדומה, אין לאדם להתפלל ולהוציא את אחרים ידי חובה, אלא אם כן מדובר באדם שאינו יודע להתפלל.

אבל לגבי תפלת הדרך, יכול האדם לומר תפלת הדרך ולהוציא אחרים ידי חובה, והם גם כן יקשיבו לכל מילה, יענו "אמן" ויצאו ידי חובה. (עי' בביאור הלכה סימן נט ס"ד ד"ה בפחות. ודלא כהלבוש. ע"ש היטב).

ומכל מקום לגבי אמירת תפלת הדרך ברמקול, כפי שמצוי כאשר נוסעים באוטובוס לטיולים וכדומה, בדרך כלל עומד אחד וקורא ברמקול ומוציא את כולם. לכאורה בזה ישנה בעיה, שהרי הקול שיוצא מהרמקול אינו קולו של האדם אלא קולו של המכשיר, ולכן אדם לא יכול לצאת ידי חובה. הדבר דומה לקלטת, שאין אדם יכול לצאת בשמיעתה ידי חובה, ואפילו שכאן מדובר ששומע את הנאמר באותו רגע, מכל מקום כיון שאין זה קולו של המקרא – לא יוצא בזה ידי חובה.

יש אומרים שהאנשים שעומדים סמוך לאדם, ולמעשה הם יכולים לשמוע את קולו אילו לא היה מדבר לתוך הרמקול – יוצאים ידי חובה. כי אמנם בפועל אינם שומעים את קולו של המברך אלא את קולו של הרמקול, מכל מקום כיון שאם יסיר את הרמקול, קולו יישמע להם – לדעתם יוצאים בזה ידי חובה.

לענין מעשה נחלקו פוסקי הדור האחרון, ואנו נוקטים למעשה כדברי מרן הגר"ע יוסף שיוצאים בזה ידי חובה, ולכן האנשים שקרובים למקרא – יוצאים ידי חובה בברכתו, והרחוקים שאינם יכולים לשמוע את קולו – אינם יוצאים ידי חובה.

ויש תקנה ועצה פשוטה וטובה לצאת ידי חובת כל הדעות. בשעה שהמקרא קורא בקול, כדאי לחזור אחריו מילה במילה, וכך כל אחד אומר את כל נוסח התפלה ובודאי שיוצא ידי חובה.

נציין כי בספר אליה רבה (סימן רצה סק"א) כתב שאחר תפלת הדרך יאמר כל מזמור "יושב בסתר עליון" שבע פעמים.

וזו סגולה להנצל בדרך מחשש פגע רע וסכנה. שמעתי מאבי מורנו הגאון הגדול הרב צמח מאזוז שליט"א שכמה פעמים הוא אמר את המזמור הזה כאשר יש פקק תנועה בדרך, ואכן הסתלקו ההפרעות בנסיעה. גם אני ניסיתי את זה פעמים רבות וראיתי סייעתא דשמיא. וכל אחד יכול לעשות את זה. ויהי רצון שתפלתו תתקבל.

שכיבה פרקדן

ז. **שאלה:** האם מותר לאדם לשכב על גבו ולקרוא ספר, או שיש להמנע משום שאסור לשכב "פרקדן"?

תשובת הרב: המשנה ברורה (סימן רלט סק"ו) כתב שיש לאדם להרגיל עצמו לשכב על צדו דוקא, ואיסור גדול לשכב פרקדן, דהיינו שמושך על גבו ופניו למעלה, או שפניו טוחות למטה.

כלומר, בין כשאדם שוכב על הגב ובין כששוכב על הבטן – אסור, ומותר לשכב על הצד בלבד. (ועי' בשער הציון ס"ק יב).

אבל הרמב"ם (פכ"א מהלכות איסורי ביאה הי"ט) ומרן בשלחן ערוך אבן העזר (סימן כג ס"ג) כתבו: אסור לאדם 'לישן' על עורפו ופניו למעלה עד שיטה מעט. ומשמע שכל האיסור הוא דוקא בשינה, אבל אם אינו ישן אלא שוכב בלבד – אין בזה איסור.

גם בגמרא (זבחים ה.) מצינו מפורש, שריש לקיש "רמי על מעוהי בי מדרשא ומקשה"³ – וכתב רש"י: שוכב על בטנו

³ מרן ראש הישיבה שליט"א סיפר כמה פעמים שכאשר הגיע לארץ הסוכנות רצו לתת להם דירה בבאר שבע, לשם שלחו את כל המשפחות מיוצאי תונס. אבל הרב והאחים שליט"א היו מודעים למצב הרוחני בארץ, ולא הסכימו ללכת אלא רק לבני ברק, הם אמרו לסוכנות שהם יישארו בשדה התעופה אם לא יישלחו לבני ברק.

ופניו כלפי קרקע. (וע"ע בתוס' גיטין מז. ד"ה כריסי). וכן מבואר ברש"י (ברכות יג: ד"ה מיגנא) שביאר שהאיסור בפרקדן הוא משום שיש חשש שבתוך שנתו יקרה לו מקרה לא טוב. ומשמע שאם הוא ער אין חשש.

גם הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סימן קמב) כתב בהדיא: ואני שוכב פרקדן מרוב עייפות. וכי הרמב"ם עבר על איסור חלילה, אלא נראה שהרמב"ם סובר כדברי רש"י שכל האיסור הוא דוקא בשינה פרקדן. וכדמשמע מדבריו בחיבורו.

ולכן העיקר להלכה כדברי הראשונים ומרן השולחן ערוך, שהאיסור הוא דוקא לישן פרקדן. אבל אם רוצה רק לשכב כדי לנוח או כדי לקרוא ספר וכיוצא בזה – מעיקר הדין מותר לשכב פרקדן.

בטל ילדותי חשבתי שאסור לשכב בכל אופן, עד שעיינתי היטב ונוכחתי לראות את המקורות הללו. וכך אכן הלכה למעשה, וכמו שפסק הגרי"ח בשו"ת תורה לשמה (סימן שסז). [וע"ע להגרי"ח זוננלפד בשו"ת שלמת חיים סימן רכז רכה, ובשו"ת עולת יצחק ח"א סימן מח ובשו"ת אז נדברו ח"ו סימן נ'].
בגדים ואוכל תחת הראש

ה. שאלה: האם מותר להניח את הראש למנוחה על תיק עם בגדים או מיני מאכל וחטיפים?

תשובת הרב: לגבי בגדים – מובא בגמרא (הוריות יג:) שכמה דברים גורמים לשכחה, ויש אומרים שגם המניח כליו (בגדיו) תחת מראשותיו גורם לשכחה.

וידוע שאסור לגרום לשכחה, וכמו שנאמר "רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך",

ואכן לקחו אותם לפרדס כץ בבני ברק, ומרן ראש הישיבה סיפר שבמשך תקופה ארוכה לא היה להם שולחן, וכאשר רצה ללמוד היה שוכב על גבי עור של כבש עם מעט צמר (שהביאוהו מחו"ל), והוא היה משמש להם כעין שטיח. וכך היה שוכב על גבי העור הזה עם בית יוסף ביד ולומד. הוא סיפר כמה פעמים ש"את הדבר הזה למדתי כאשר הייתי שוכב על ה"שטיח" של הכבש, וכתבתי מכתב לרב פלוני שמהבית יוסף כאן מוכח כך וכך", כך היה אומר לנו על כמה דברים. והזכיר את הגמרא בזבחים הנ"ל "ריש לקיש רמי אמעוהי ומקשה".

כאשר רואים אדם גדול מאד בתורה ובהוראה, צריך להסתכל על הדרך שהגיע לשם, ולומר מתי יגיעו מעשי למעשי רבותי. להבין שהם ישבו על שטיח מעור של כבש מבוקר עד לילה ולמדו תורה במסירות נפש.

ולמדו חכמים (אבות פ"ג מ"ח, ובגמ' מנחות צט:): שאדם הגורם לעצמו שישכח מה שלמד, עובר באיסור. ומכל מקום יש אומרים שאין בזה איסור רק לאדם שמפנה לבו לבטלה ומתירשל מלחזור על תלמודו, אך אין איסור לאכול או לעשות דברים המביאים לידי שכחה (ע"י בשו"ת יבי"א ח"ב חיו"ד סימן ח' אות א' ב' י').

ויש לברר על אנשים שהולכים לטיולים וחפצים לנוח, לוקחים את הבגדים או התיק שלהם ומניחים אותם תחת ראשיהם, האם צריכים להמנע מכך על פי דברי הגמרא הנ"ל.

המשנה ברורה (סימן ב' סק"ב) כתב שאם יש דבר מפסיק בינו לבין בגדיו, אפשר שמותר. ולפי זה אם אדם מניח את הכרית על בגדיו, מותר להניח ראשו על הכרית.

ולכן למעשה, מותר לאדם להניח תיק עם בגדים תחת הראש, מפני שאינו מניח את ראשו על הבגדים ממש, אלא יש תיק מפסיק בין ראשו לבגדיו.

לגבי אוכל – כתב מרן בשולחן ערוך (יו"ד סימן קטז ס"ה) לא יתן תבשיל ולא משקים תחת המטה, מפני שרוח רעה שורה עליהם. ולכן אין לישן על תיק שבתוכו יש מיני מאכל. ומכל מקום אם אינו ישן ורק נח, יש להקל. [וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א חיו"ד סימן ט' אות כג בשם הגאון רבי יצחק אלחנן להקל בזה בדיעבד, אם ישן כשזה מונח תחת מראשותיו, ואינו ישן בגופו על המאכל. וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ו סימן עב גבי מיטת עראי, שיש להקל].

טיול ג'יפים לנשים עם נהג

ט. שאלה: האם מותר שנהג יסיע בטיול ג'יפים קבוצת נשים?

תשובת הרב: ראוי להמנע.

מצד איסור יחוד, כאשר נוסעים במקומות שהם מסלול קבוע, ובכל רגע יכול להזדמן לשם אדם נוסף, אין איסור יחוד.

אולם בשעות הערב, או שהמקום לא סגור והם יכולים לנוע ימינה ושמאלה בתוך המדבר, והנהג עלול לקחת אותם

למקום שרכבים לא עוברים שם, בזה פעמים שיש איסור יחוד גמור.

אולם למעשה אף באופן שאין איסור יחוד, אין להקל כלל, וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (אה"ע סימן כא ס"א) צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. ונודע שנסיעה בג'פ היא חויה ושמחה, ואין להקל ראש בזה.

ולכן למעשה, יש להקל רק אם האשה נוסעת עם בעלה, אביה או אחיה, או בניה. שכיון שנמצאת עם משפחתה מותר.

ברכת המזון בנסיעה – לנהג ולנוסעים

י. שאלה: כאשר אוכלים תוך כדי נסיעה, האם צריך לעצור את הרכב כדי לברך ברכת המזון, או שאפשר לברך תוך כדי נסיעה?

תשובת הרב: לגבי הנהג – אין ספק שעליו לעצור כדי לברך ברכת המזון, או שימתין לסוף הנסיעה כדי לברך.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קפג סי"ב וסימן קצא ס"ג) שאסור לאדם לברך והוא עוסק במלאכתו. כשאדם מברך כך יש בזה משום "ואם תלכו עמי קרי", שאדם עושה את המצוות דרך עראי (משנ"ב סימן קצא סק"ה).

לגבי הנוסעים – ידוע הדין (קדושין לג): שאדם הרכוב נחשב כמהלך. וידוע שנפסק בגמרא (ברכות נא): שצריך לשבת בשעת ברכת המזון. וכמו שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך", וכתבו התוספות (שם ד"ה והלכתא) שאם נחלק את המילה "ושבעת", יוצא: "ושבת וברכת", כלומר שצריך לשבת בשעת הברכה.

ומכל מקום כתבו הטור והשלחן ערוך (סימן קפג סי"א) שאם היה מהלך בדרך ואוכל, אין צריך לשבת ולברך, אלא יכול לברך תוך כדי הילוכו לפי שאין דעתו מיושבת עליו. ובודאי שהאוכלים במכונית, מותרים גם לברך בנסיעה.

אופן הגיית פסוק "ואכלת ושבעת וברכת"

אגב, ישנה טעות נפוצה שאנשים אומרים "ואכלת ושבעת וברכת" – הכל מלעיל, והאומרים כך לא יצאו ידי חובה בקריאת פסוק זה, משום שהקורא פסוק ומשנה את המשמעות אינו יוצא ידי חובה.

שכאשר אומרים מלעיל המשמעות היא שבירך בעבר, ואילו כוונת התורה היא שכאשר תאכל ותשבע, תברך ברכת המזון. כאשר אדם אומר מלעיל, אין במשמעות הפסוק מצוה כלשהי, אלא הוא מספר שפעם הוא אכל ובירך, ולכן צריך לומר את המילים "ואכלת" ו"וברכת" במלרע.

הנגינה של שתי המילים הללו נמצאת בסוף המילה, באות ת'. מה שאין כן במילה "ושבעת" שהנגינה בה באמצעה (מלעיל), ולכן צריך לומר את המילה הראשונה והאחרונה במלרע, ואילו את המילה האמצעית, "ושבעת" – מלעיל באות ב'.

קניית פירות וירקות ממקומות שכשרותם אינה ידועה

י"א. שאלה: השנה שנת שמיטה, האם מותר במהלך הטיוול לקנות פירות וירקות ממוכרים מזדמנים, או מחנויות שאין בהם הכשר, ואין לנו ידיעה מהיכן הפירות הללו?

תשובת הרב: לגבי פירות האילן – אין איסור לקנות ממקומות כאלה, גם למי שלא רוצה לסמוך על היתר המכירה. אפילו ידוע לנו בבירור שעבדו בפירות הללו בשמיטה, מכרו וקנו אותם ולא שמרו על קדושתם, מכל מקום אין איסור לאכול מפירות אלו.

משום שלהלכה גם דבר שמור (דהיינו ששמרו אותו ולא הפקירו), וגם דבר שנעבד (דהיינו שעבדו בו בשמיטה) – מותרים באכילה (מהר"י קורקוס פ"ד מהלכות שמיטה הט"ו).

רק צריך לשים לב שלא יתן כסף עבור פירות אלו, אלא ישלם באשראי או בצ'ק וכדומה, כי אם ישלם בכסף יש חשש תפיסת דמי שביעית. וכן יעשר את הפירות מספק, ללא ברכה.

לגבי ירקות – אם אדם מקפיד על שמיטה לחומרא, לא יקנה ירקות ממקומות אלו. גם אם רואה אבטיח מאד עסיסי במחיר זול – לא יקנה, כי יש בזה חשש של ספיחין, ואין

ידוע אם עשו היתר מכירה, וכן אם האדם מחמיר שלא לסמוך על היתר המכירה⁴.

כיצד ינהג כאשר אין מים לנטילת ידים

י"ב. שאלה: כאשר לא מוצאים מים לנטילת ידים, האם אפשר לעטוף את הלחם בשקית ולאכול בלי נטילת ידים? ומה הדין אם יש מים אך אין ספל?

תשובת הרב: אנשים טועים לחשוב שכאשר אין מים ניתן לעטוף את הלחם בשקית ולאכול בלי נטילת ידים, אבל הדברים ממש לא נכונים.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קסג ס"א) שאם אין מצויים לפניו מים לנטילת ידים, אם יש מים במרחק שיעור הילוך מיל (י"ח דקות⁵), עליו ללכת לשם כדי להביא מים. ואם אדם בנסיעה ובהמשך הדרך יגיע בדרכו למקום שיש מים, ההלכה היא שאם יש לו מים בתוך 72 דקות – לא יאכל כעת אלא ימתין למקום שיוכל ליטול ידים.

ואם אין לו מים בתוך השיעור הנזכר, "לט ידי במפה", כלומר, שעליו לעטוף את ידיו במפה או במגבת או שקית ניילון וכיוצא בזה, או שילבש כפפות (כה"ח סק"ו), ולא די במה שעוטף את האוכל.

וכתב הרב כף החיים (אות ט') שמה שמותר לאכול על יד מפה כשאין מים מצויים, צריך לכרוך שתי ידיו במפה כמו נטילה, ועוד כיון שהטעם שמא יגע, האוכל בידיו עשוי ליגע בידיו פעם בזו פעם בזו, ולפיכך יש לתקן בענין שלא יגע

⁴ חמי, ר' נח טרבליס ז"ל, היתה לו חנות של פירות יבשים בשוק מחנה יהודה, והוא סיפר לי שבכל שנת שמיטה אין לו בעיה, כי רוב הפירות היבשים הם תוצרת חו"ל. פעם אחת לקראת סוף השנה הביאו גרעינים שחורים מתוצרת הארץ, והוא ביקש ממני שאשאל את מרן ראש הישיבה כיצד לנהוג, כי כל השנים הוא החמיר שלא לאכול מיבול היתר מכירה. מרן ראש הישיבה ענה שאפילו שהיתר מכירה הוא היתר גמור ואמיתי, מכל מקום אם בכל השנה הוא הצליח להתפרנס בלי להזדקק להיתר המכירה, כדאי להמשיך ולעבור גם את התקופה האחרונה ולא לסמוך על ההיתר הזה.

שאלתי אותו אם כן כיצד יעשה? ומרן ענה לי שימכור אותם במחיר הקרן ולא ירוויח עליהם, כעין אוצר בית דין (לפחות כפי שצריך להיות). אגב, לגבי אוצר בית דין, אמנם הוא לא זול כמו שמתבקש על פי ההלכה אלא הרבה יותר יקר מהמחיר בשוק, ומרן ראש הישיבה צעק על זה שנים רבות, אבל היום ברוך ה' המחירים פחות או יותר סבירים, ובמקרים רבים אינם יקרים יותר מהמחירים בשוק.

⁵ ונחלקו בשיעור המיל, לדעה לדעת תרומת הדשן יש להקל שהוא שמונה עשרה דקות, ולדעת הרמב"ם הוא עשרים וארבע דקות. ובדברנן נלך אחר המקלים.

בידיו כלל, ולכן יעטוף שתי ידיו במפה. (וע"ע בביאור הלכה ד"ה ידיו,

לגבי מקום שאין ספל – אם יש לו כוס חד פעמית וכדומה, רשאי ליטול ידיו בכוס חד פעמית, כי מעיקר הדין גם זה נחשב לכלי. אמנם אם יש כוס רגילה ודאי שעדיף ליטול בה, אבל אם אין כוס רגילה – יכול ליטול בכוס חד פעמית. (וע"ע בשו"ת חקרי הלכה חיו"ד סימן לא בהערה). וכן יכול ליטול מבקבוק, שהוא ודאי נחשב לכלי.

תחיבת פתקים בכותל

י"ג. שאלה: יש אנשים שתוחבים פתקים בכותל, האם זהו מנהג טוב?

תשובת הרב: כן הביא הגאון רבי אברהם פלאגי (בן הגר"ח פלאגי) בספרו פדה את אברהם (ח"א מערכת ב' סוף אות טו), שמהר"ח בן עטר נתן לתלמידו כתב תפלה שיניחנה בכותל המערבי, ונזדמנו לו מזונותיו.

ברכת הים

י"ד. שאלה: מה מברכים כאשר רואים את הים?

תשובת הרב: עושה מעשה בראשית.

לגבי הים התיכון, הטוב ביותר לברך "עושה מעשה בראשית", שבזה יוצאים ידי חובת כל הדעות. ודעת מרן בשלחן ערוך (סימן רכה ס"א) שאפשר לברך גם ברכת "שעשה את הים הגדול". (ובשיעור אחר הרחבנו בזה).

לקבלת העלון במייל, וליצירת קשר -

A025606532@gmail.com

עורך העלון: הרב שלמה נחום

ביקורת: הרה"ג רבי יצחק מאזוז

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532